

# Broedsucces en vervolging van de Havik in de Kempen in 1996.

PIETER WOUTERS

Doordat de enthousiaste mensen van de Werkgroep Roofvogels Noord- en Oost- Nederland (WRNON) nationaal gingen opereren onder de naam Werkgroep Roofvogels Nederland (WRN), werd het roofvogelvirus ook in Brabant actief. Ook binnen VWG De Kempen werden enkele mensen aangestoken. Dit heeft in eerste instantie geleid tot de inventarisatie van de Buikheide (gem. Vessem / Veldhoven) Het doel was tweërlei. Ten eerste was het de bedoeling om zoveel mogelijk kennis op te doen van deze groep vogels. En door het volgen van de nesten kon ook eventuele vervolging worden vastgesteld.

De mensen die hieraan hebben meegewerkt raakten nog enthousiaster, zodat ook in 1996 weer is doorgegaan met het roofvogelwerk. Dit jaar is de Buikheide weer geïnventariseerd. Jacques van Kessel, Albert Vrijaldenhoven en Wim Deeben hebben een mooi stuk werk verricht en het verslag is in november verschenen (van Kessel & Vrijaldenhoven 1996)

Jan Kolsters en ondergetekende hebben geprobeerd om eventuele vervolging binnen het werkgebied van de vogelwerkgroep in kaart te brengen. Hiervoor hebben we de meest vervolgte roofvogel uitgekozen, de Havik. De gedachte was als we hiervan genoeg nesten, verspreid over het werkgebied, kunnen opsporen en volgen dan komen we vanzelf gevallen van verstoring tegen. Zo zou het mogelijk moeten zijn om gebieden met (veel) vervolging in kaart te kunnen brengen.

## Methode

Binnen de VWG kon iedereen een bepaald gebied voor zijn rekening nemen. Om dit dan gedurende het seizoen te volgen. Helaas is hier nauwelijks op gerea-

geerd zodat bijna alle gegevens afkomstig zijn van de roofvogelgroep.

De methode is zo simpel mogelijk gehouden. Doorkruis een bepaald gebied eind februari-begin maart diverse malen om zo de roepende Haviken op te sporen. Zo zouden de nesten op een makkelijke manier opgespoord kunnen worden, om deze gedurende het broedseizoen te volgen. Eventuele verstoring zou vanzelf aan het licht komen.

Helaas riepen de Haviken niet overdreven goed dit voorjaar. Daarom werden ook hele percelen geschikt bos afgezocht op nesten. Dit leverde in sommige gevallen erg goede resultaten op.

Het volgen bestond uit het één of meerdere keren beklimmen van de nestboom. Zoveel mogelijk gegevens verzamelen (aantal eieren, jongen, prooi-resten etc.) en indien mogelijk werden de jongen geringd door Jan Wouters.

## Resultaten

Daar de fanatieke roofvogelaars voornamelijk in het westen van ons werkgebied opereren komen de meeste resultaten ook hier vandaan. De door ons gehanteerde methode zegt natuurlijk alleen iets over vervolging in die gebieden waar haviksnesten opgespoord zijn. En zeker in grote gebieden als landgoed De Utrecht nog niet alles.

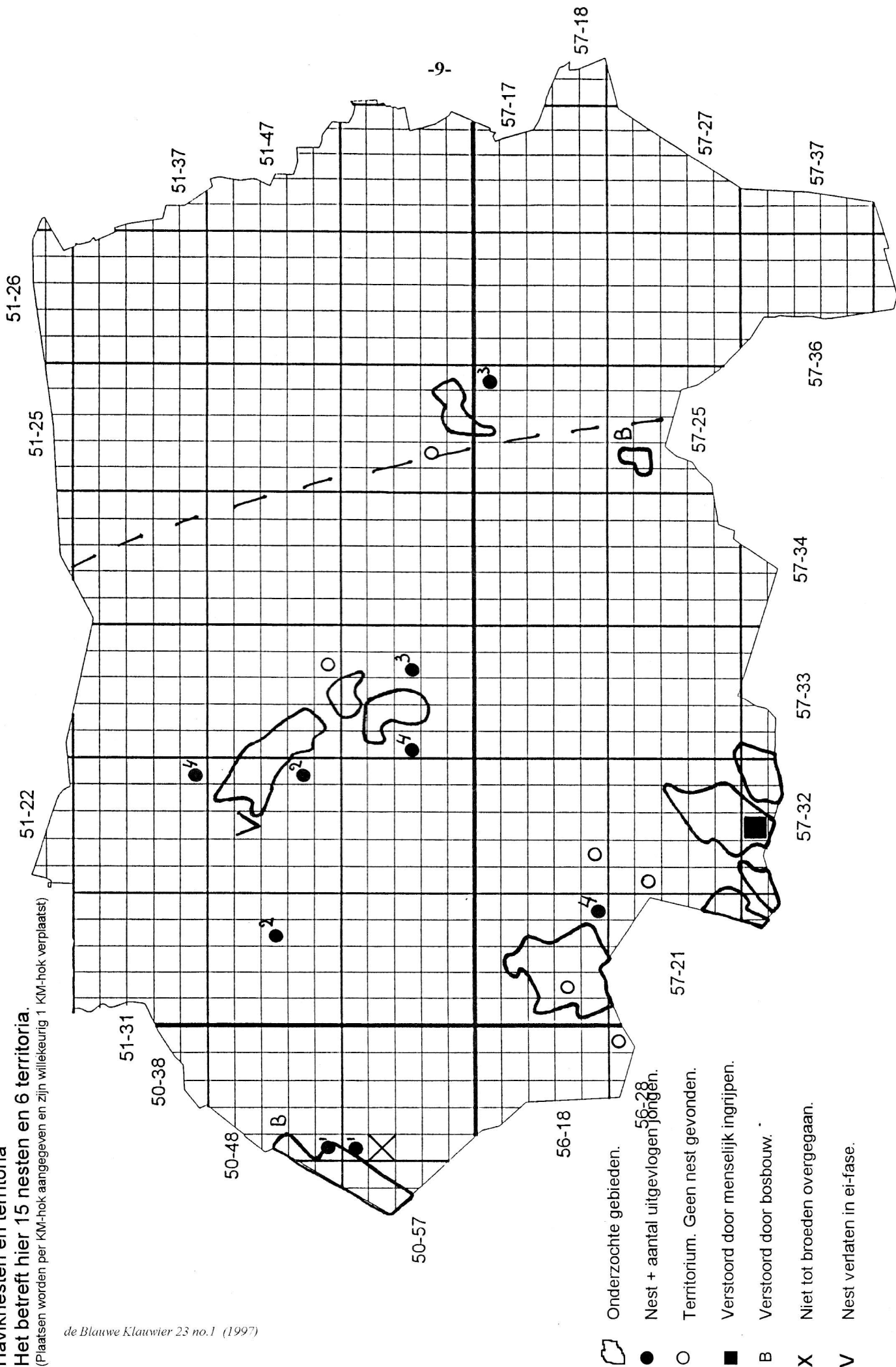
In de gebieden waar naar Haviken is gezocht, was het niet de bedoeling systematisch alle nesten op te sporen. Maar wel een representatief gedeelte. De gebieden waar dat is gebeurd liggen allemaal ten westen van de lijn Eindhoven - Valkenswaard - Belgische grens. Het betreft de westkant van landgoed De Utrecht (De Mierden), Peelsche Heide (Reusel), Ten Vorsel (Bladel), Knegsel zuid, Buikheide (Vessem

# Haviknesten en territoria

## Het betreft hier 15 nesten en 6 territoria.

(Plaatsen worden per KM-hok aangegeven en zijn willekeurig 1 KM-hok verplaatst)

de Blauwe Klauwier 23 no.1 (1997)



Onderzochte gebieden.



Nest + aantal uitgevlogen jongen.



Territorium. Geen nest gevonden.



Verschoord door menselijk ingrijpen.



Verschoord door bosbouw.



Niet tot broeden overgegaan.



Nest verlaten in ei-fase.

en Veldhoven), Molenheide (Knegsel), Opperheide (Valkenswaard) en Stevensbergen e.o. (Luyksgestel). Verder zijn er nog diverse losse meldingen. (Zie kaart)

### **Resultaten per gebied**

#### Landgoed De Utrecht

*80m*  
Hier werden vier nesten gevonden. Twee daarvan zaten in een perceel waarvan de bomen gesmet waren. Via het overlegorgaan met de politie Hilvarenbeek e.o. werd bereikt dat deze percelen ontzien zouden worden. Bij één nest ging dit goed. Hier werd helemaal niets gedaan in het desbetreffende perceel. Er vloog 1 jong uit. In het andere perceel werd wel gedund. De nestboom werd ontzien maar de dunning gaf zoveel verstoring dat de Havik toch niet tot broeden overging. Van de andere twee kwam er één niet tot broeden, oorzaak onbekend. Van het andere vloog 1 jong uit.

#### Peelsche Heide

Ondanks veel zoeken werd hier in eerste instantie niets gevonden. Op 24 maart werd hier 2 maal een mannetje gezien ten zuiden van de Kleine Cirkel. Dit is ook de enige aanwijzing gebleven voor de aanwezigheid van een Havik.

#### Ten Vorsele

Ondanks het veelvuldig bezoeken van het gebied, het doorzoeken van de beste percelen, werd hier helemaal niets gevonden wat op de aanwezigheid van een Havik duidt. Gezien het gebied is dit heel eigenaardig. Daarom is het niet verkeerd om in de toekomst het gebied te blijven volgen.

#### Knegsel zuid

*80m*  
Dit gebied is eigenlijk de achtertuin van Geert Sanders. Er is binnen ons werkgebied geen Havik die zo goed in de gaten gehouden wordt. Er vlogen hier dan ook probleemloos 4 jonge Haviken uit.

#### Buikheide

Dit gebied is evenals vorig jaar helemaal geïnventariseerd. Ook dit jaar waren

er weer twee territoria aanwezig. Van het zuidelijke nest vlogen 2 jongen af. Bij het noordelijke nest werd op een gegeven moment geen activiteit meer opgemerkt. Ook lagen er een paar kleine stukjes eischaaal onder het nest. Daarom werd ik de Lariks in gestuurd. Het nest was al verregend en er lagen nog 2 koude eieren in. Dit nest is vorig jaar ook mislukt. Toen werden de eieren hier uitgehaald. Dit jaar werden echter geen sporen gevonden die op verstoring duiden.

#### Molenheide

Het Buikheide-team heeft in dit gebied ook wat overgebleven tijd gestoken. Naast een waarneming van een onvolwassen Havik en een geslagen Sperwer hebben zij niets gevonden. Wel zijn er in het voorjaar Haviken gezien en zouden er ook verschillende geslagen Houtduiven zijn gevonden.

Enkele jaren geleden zou er volgens een mondelinge mededeling van H. v.d. Sangen hier een Havik hebben gebroed.

#### Opperheide

Hier werd in het vroege voorjaar een nest gevonden in een oud Douglas perceel. Bij controle op 7 juni werd er geen nest meer gevonden. In het perceel was gekapt en ook de nestboom was ten prooi gevallen aan de kettingzaag. We hebben het perceel nog doorzocht op een hervestiging. Naast een Sperwer vonden we nog wel een oud haviksnest. Hieronder lag nog een jonge Havik in verregaande staat van ontbinding. Alleen het droge weer van het afgelopen jaar had hem niet geheel laten vergaan. Dit horst was het grootste wat ik tot nog toe heb gezien. Toen ik erop zat konden de mensen die onder het horst stonden mij niet meer zien. Op dit plateau zou ik zelf met een gerust hart durven slapen!

#### Stevensbergen

Ook hier was in een Douglas-perceel een Havik opgespoord. Bij controle op 7 juni werd nog wel het nest gevonden maar er was geen enkele activiteit te be-

*80m*

kennen rond het nest. De schors van de nestboom was wel beschadigd, door er tegenaan te schoppen of slaan met een stok. In het nestbos werden nog wel ruiveren en veertjes van een Havik gevonden. Een snelle zoekactie in de omgeving leverde geen andere nesten meer op.

#### Boswachterijen Eersel/De Kempen

Dit gebied heb ik één maal bezocht op 20 mei. Het leek me namelijk vrij eenvoudig om met het rapport van Rob Vogel in de hand de haviksnesten te controleren. Wat een deceptie toen ik bij de drie door mij gecontroleerde territoria geen enkel bewoond nest vinden kon. De Havik bij de Witrijt was wel in zijn territorium aanwezig. Het nest was duidelijk niet bewoond. In een bosje in de buurt vond ik wel diverse prooien. Maar een snelle zoekactie in de omgeving leverde geen bewoond nest op.

Tegen de Hapertse Heide vond ik wel 4 nesten. Maar geen enkel nest was duidelijk bewoond. Over één nest twijfelde ik. Het zat hoog verborgen in een Douglas waar ik zonder hulp echter niet in kon klimmen. In de buurt van deze nesten zat wel een Havik te roepen.

In het derde territorium vond ik vijf nesten. Waarvan weer geen enkel bezet. Er was ook erg weinig activiteit, één geslagen Houtduif en geen enkele ruiveer.

In 1995 vloog hier geen enkel jong uit en in 1996 zal het al niet veel beter zijn geweest. Echt een gebied om in de gaten te houden.

#### Visvijvers Valkenswaard

Dit gebied is dit jaar door leden van Vogelwerkgroep De Kempen op broedvogels onderzocht. Er kwam helaas geen Havik tot broeden. Op 2 oude nesten in het noorden van het gebied was in het begin wel activiteit. (Aandragen van groen loof.) Daar bleef het dan ook bij. Er kan geen reden worden aangegeven waarom het hierbij bleef.

#### Losse nesten

In deze categorie hebben we geen enkel mislukt nest. Waarschijnlijk ligt dit

aan het feit dat deze meldingen vaak pas binnen kwamen als er op het nest al (grote) jongen aanwezig waren.

#### **Conclusies**

Het totale aantal Haviken in ons werkgebied ten westen van de lijn Eindhoven - Valkenswaard - Belgische grens wordt geschat op 50 paar. Hiervan hebben wij 15 nesten en 5 territoria opgespoord (figuur 1.) Deze laatste zeggen eigenlijk weinig. Er zitten Haviken maar hoe het hun vergaat weet je natuurlijk niet.

Wij hebben maar één geval gevonden waar bewust menselijk ingrijpen de oorzaak van de verstoring was. Daarnaast hebben we nog twee gevallen van verstoring door bosbouw-werkzaamheden. Deze vorm van verstoring zal moeilijk uit te roeien zijn. Haviken broeden nu eenmaal graag in ouder (kaprijp) bos.

Dan zijn er nog een aantal twijfelgevallen. Eén daarvan is de boswachterij Eersel / De Kempen en de Cartierheide. Een oppervlakte van 1200 ha bos waar maar 3 paar Haviken voorkomen en in twee jaar tijd hooguit enkele jongen zijn uitgevlogen geeft te denken.

De Buikheide-noord waar een Havik zijn legsel verlaat hoeft niet perse te duiden op verstoring. Er werden hier geen menselijke sporen gevonden op of rond de nestboom. Bijlsma (1993) beschrijft in de Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels dat dit wel vaker voorkomt. Maar met het geval van 1995, toen hier de eieren werden uitgehaald, nog in het achterhoofd, toch een plaats om in de toekomst in de gaten te houden. Ook het niet overgaan tot het leggen van eieren op de Moerbleek en Visvijvers Valkenswaard kan niet in verband worden gebracht met menselijk ingrijpen. In Drente is het niet tot eileg overgaan vanuit de grootste natuurlijke oorzaak van het mislukken van de nesten (32.8%). Met 3 gevallen zitten wij op 20%.

Gelukkig hebben wij over het algemeen toch niet de indruk gekregen, dat het heel erg slecht gesteld zou zijn, wat de vervolging betreft. Dit was natuurlijk maar een steekproef. En zeker bij 5 gevallen wisten

jagers dat wij de nesten volgden. Dat zou er natuurlijk toe hebben kunnen leiden, dat zij (mochten zij al de verstorende factor zijn) deze nesten met rust hebben gelaten.

Als men de kaart met vervolgingsgevallen erop bekijkt dan valt het op dat er gebieden zijn die (bijna) jaarlijks te maken hebben met vervolging. In de meeste andere gebieden heeft het een meer incidenteel karakter.

Als slotopmerking zou ik willen zeggen: 'Probeer zoveel mogelijk nesten op te sporen en te volgen, zodat op een relatief gemakkelijke manier de vinger aan de pols gehouden kan worden.'

### Tenslotte

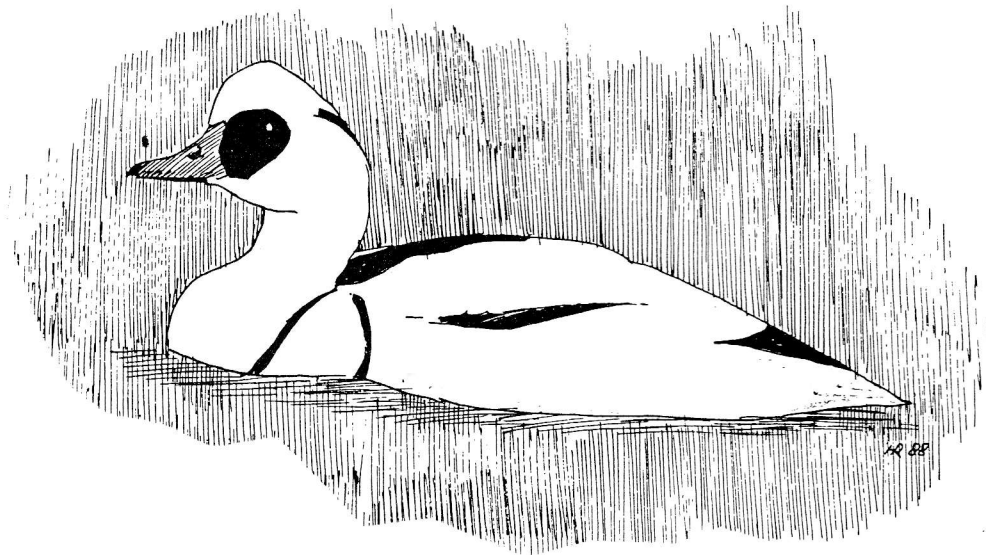
Iedereen die op enigerlei wijze heeft meegeholpen aan dit onderzoek wordt bedankt. Want hoe meer mensen er aan meewerken hoe meer, en natuurlijk hoe beter, de resultaten.

Van de overige zaken die wij hebben genoteerd geef ik in bijlage 1 een overzicht. Daar het hier maar een minimum aan nesten betreft wil ik er geen verdere conclusies aan verbinden. Daarvoor moeten we nog wel een paar jaartjes doorgaan. Hopelijk worden er nog meer mensen besmet, want vele handen zoeken meer nesten!

### Literatuur

- Bijlsma R.G. 1993. Ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels. Schuyt & Co, Haarlem.
- Bijlsma R.G. 1992. De broedvogels van het Leenderbos en omgeving in 1991. SOVON-rapport 1992/01. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Busink P. 1995. Roofvogelvervolging in de Kempen. De Blauwe Klauwier 21(1): 15-17.
- Kessel J. van & A. Vrijaldenhoven 1996. Onderzoek roofvogels en uilen in het bosgebied Buikheide - Halve Mijl in 1996. Vogelwerkgroep De Kempen 1996, Veldhoven.
- Kolsters J. 1996. Roofvogels van de Buikheide in 1995. De Blauwe Klauwier 22(1): 6-15.
- Lieshout H. van. 1996. Jaarverslag 1995 WRN steunpunt Brabant.
- Vogel R.L. 1995. Broedvogels van de boswachterij Eersel/De Kempen en de Cartierheide in 1995. SOVON-rapport 1995/08. SOVON, Beek-Ubbergen.

Namens de roofvogelgroep van  
VWG De Kempen, **Pieter**



**Bijlage 1: Gegevens van de in 1996 gevolgde broedsels van de Havik in de Kempen.**

1. Nestboomsoort: (n=14)

|                |   |
|----------------|---|
| Grove den (G)  | 6 |
| Douglas (D)    | 6 |
| Lariks (L)     | 1 |
| Zwarte els (E) | 1 |

2. Hoogtematen in meters; \*)= Geschatte hoogte.

| Nestnummer                 | Nesthoogte | Boomhoogte | Soort | Hoogte nest ten opzichte van totale boomhoogte (%) |
|----------------------------|------------|------------|-------|----------------------------------------------------|
| 1                          | 12.5       | 19.5       | D     | 64                                                 |
| 2                          | 12.5*)     | 18.5)*     | D     | 67                                                 |
| 3                          | 15         | 21.5       | D     | 69                                                 |
| 4                          | 8          | 16         | D     | 50                                                 |
| 5                          | 10         | 10.5       | G     | 95                                                 |
| 6                          | 9          | 10.5       | G     | 85                                                 |
| 7                          | 12         | 14.5       | G     | 82                                                 |
| 8                          | 12         | 15.5       | E     | 77                                                 |
| 9                          | 6*)        | 8*)        | G     | 75                                                 |
| Totaal Gemiddeld           | 10.7       | 14.9       |       | 73.7                                               |
| Gemidd. zonder nest 2 en 9 | 11.2       | 15.4       |       | 74.5                                               |
| Douglas gemiddeld          | 12         | 18.87      | D     | 62.5                                               |
| Grove den gemiddeld        | 9.25       | 10.87      | G     | 84.25                                              |

3. Leeftijd oudervogels

|             | man: | vrouw |
|-------------|------|-------|
| onbekend    | 7    | 4     |
| adult       | 3    | 5     |
| onvolwassen | 0    | 1     |

4. Aantal eieren:

|               |   |   |   |   |   |
|---------------|---|---|---|---|---|
| aantal eieren | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| aantal nesten | 0 | 0 | 1 | 4 | 0 |

Gemiddeld 3.8 ei/nest (n=5)

5. Data 1e ei:

2903 / 0404 / 0504 / 1304 / 1604 Gemiddelde datum begin van eileg. 0804 (n=5)

6. Aantal uitgevlogen jongen:

|                        | 0 | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | totaal |
|------------------------|---|---|---|---|---|---|--------|
| aantal uitgevl. jongen | 0 | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 24     |
| aantal nesten          | 5 | 2 | 2 | 2 | 3 | 0 | 14     |

Gemiddeld: 1.7 jong/nest (n=14)

7. Nest mislukt:

|          |   |
|----------|---|
| onbekend | - |
| nee      | 9 |
| ja       | 5 |